

Třicetiletá válka

se zvláštním ohledem na Čechy.

Obrázek dějepisný.

Nakreslil

P. Š. T—ý.

V PRAZE.

Nákladem knihkupectví:

F. KYTKA.

Třicetiletá válka.

„hození s oken cís. místodržitelů na hradě
pražském 23. května 1618.

Rozbroje náboženské a počátek války.

Válka třicetiletá, která započala v Praze a zde po uplynutí plných třiceti roků se ukončila, měla příčiny politické i náboženské.

V Čechách od časů Husových nepominul rozdíl náboženství, jenž přechasto zavdal příčinu k různicím a třenicím mezi oběma stranami.

Vedle katolíků, kteří zvláště od nastoupení na trůn Ferdinanda I. byli v zemi stranou panství a vládu mající, udržoval se přes všelike stíhání a pronásledování vždy větší neb menší počet jinověrců pod různými jmeny co utrakvisté, protestanté, evangelíci, čeští bratři a jiní.

Král a císař Maximilian přál nad jiné nekatolíkům a syn jeho Rudolf II. udělil jim tak zvaný majestát čili úplnou svobodu náboženství.

Tím vzbuzena byla nespokojenost katolické strany; zvláště jezovitů, tehdáž velmi četných a mocných, kteří nepřestali brojiti proti nekatolíkům.

Když po smrti Rudolfa nastoupil na trůn bratr jeho Matyáš, počal hověti straně jezovitské — katolické — na úkor nekato-
líků, jimžto činěno rozličné příkoří.

Tak opat v Broumově překážel evange-
líkům v provozování jich náboženství, arcibiskup pražský v Hrobu učinil totéž a vyhnal
odtud protestantské kazatele.

Podobné příkoří musili protestanté za-
koušeti i jinde.

Nelze diviti se, že nekatolici bránili se
proti útokům takovým a že i za hranicemi
hledali pomoc a posilu.

Matyáš neměl dětí a bratří jeho také
ne, i byli nakloněni, postoupiti dědičného
práva svému příbuznému, arciknížeti Ferdi-
nandovi Štýrskému. Matyáš proto žádal roku
1617 stavy české na sněmu, by přijali za
budoucího krále Ferdinanda, jenž byl vycho-
vanec jezovitů a miláček jejich strany a také
se osvědčil co horlivý katolík, neboť zakročil
přísně proti evangelíkům v Štýrsku a vyhnal
je z této země.

Evangeličtí stavové z příčiny této proti-
vili se přijetí Ferdinanda za krále českého
na sněmu shora zmíněném.

Avšak stalo se přece, čemu odporovali
a Ferdinand přijat za krále a korunován,
složiv dříve obyčejnou přísahu a slíbiv, že
nebude se míchat v záležitosti vládní, pokud
bude živ Matyáš.

Tento odstěhoval se potom do Vídně,

zanechav v Čechách deset místodržících, z nichž bylo sedm katolíků a tři evangelíci.

Mezi katolickými místodržiteli nalezali se tři nejurputnější nepřátelé protestantů a sice Popel z Lobkovic, Vilém Slavata a Jaroslav z Martinic.

Jest věru slušno diviti se, kterak stavové evangelíci, kteří tvořili velkou většinu na sněmu, bez obtíží svolili k přijetí za krále Ferdinanda, jenž byl zjevným a osvědčeným nepřítelem nekatolíků.

Jest to důkaz, že strana pod obojí nebyla dostatečně zorganizovaná, bez čehož nedojde vítězství ani největší většina; strana protivníků, jezovitů měla za to velmi dokonalou organizaci.

Nežli ještě císař odjel z Prahy, přednesli mu hajitelé víry evangelické, tak zvaní defensorové mnohé stížnosti na útisky, které se dály nekatolíkům, avšak dostali nemilostivou odpověď.

Příčiny k stížnostem takovým se stále množily.

V Broumově a Hrobu, jak svrchu podotknuto, měli protestanté od dávna rozepři s vrchností svou, opatem Břevnovským a arcibiskupem Pražským k vůli náboženství.

Po vydání majestátu vystavěli si zvláštní kostely, nedbajíce záповědi vrchností, činěné proti smyslu majestátu.

Konečně opat Břevnovský dal kostel

evangelický v Broumově zavřítí, arcibiskup kostel v Hrobě vystavený zbořiti.

Broumovští vedli si na to stížnost u místodržících v Praze, kde však nepořídili valně, byvše z rozkazu místodržitelů uvrženi do žaláře co lidé nepokojní a bouřliví.

Takovým jednáním popuzena byla velice celá strana evangelická.

Defensoři svolali stavy evangelické do Prahy a tito sešli se v Karolíně a složili důtklivou žalobu k císaři, žádající, aby Broumovští a Hrobští byli zachováni při svobodě majestátem jim slíbené.

Císař odpověděl na to, že zavření a rozboření kostelů v Broumově a ve Hrobě stalo se z jeho rozkazu, že schůze stavů, bez jeho vůle odbývaná, jest proti zákonu a že původy její proto bude trestati.

Když došel tento list do Prahy, byli zde přítomni pouze čtyři místodržící — ostatní dleli na svých statcích — kteří vzkázali stavům protestantským, by přišli k nim na hrad pražský, že jim přečtou císařskou odpověď.

Stalo se tak a protestantům dán na jejich žádost opis císařského listu.

Tito byli příkrou odpovědí na nejvýš pobouření a přičítali ji místodržícím, zvláště Lobkovicovi, Slavatovi a Martinicovi.

Především Matiaš Thurn, Linhart z Felsu, Jáchim Šlik a jiní, kteří měli k tomu zvláštní příčiny, popuzovali stavy i lid proti zmíněným místodržícím jakožto zrádcům zemským, jimž

hrozili i krvavou pomstou. K provedení téže určen byl příští den, v který měli evangeličtí stavové přinéstí místodržícím odpověď.

Toho dne, 23. května 1618 šli stavové z Karolína na hrad Pražský, vesměs ozbrojení a provázeni svou čeledí, která obsadila brány a mosty u hradu.

Potom vešli stavové do světnice, v nížto nalezali se Šternberk, purkrabí, Slavata, Martinic a Lobkovic. I jal se Pavel z Říčan mluvit, vyčítaje trpce zvláště Slavatovi a Martinicovi, že jsou původci císařovy nemilostivé odpovědi a rušitelé pokoje zemského a že chtějí Čechy připravití o ten majestát císaře Rudolfa. Po mírné odpovědi purkrabího ozval se Linhart z Felsu, že oni proti jeho osobě nemají ničeho, pouze proti oněm dvoum. V tom zvolal Václav z Roupova, že bylo by nejlépe, aby ti dva zrádcové po staročesku z oken byli vyhozeni. Na to vyvedli někteří Šternberka a Lobkovice z jizby, jiní pak chopili Martinice, dovlekli ho k oknu a shodili dolů.

Když pak jakoby se byli ulekli činu svého, stáli tu zaraženi, zvolal hrabě Thurn ukazuje na Slavatu: „Zde máte druhého, urození pánové.“

Ihned chopen také Slavata a shozen s okna, za ním pak ještě tajemník Fabricius.

Avšak ani jeden z vyhozených nevzal na svém těle znamenitou škodu; padliť na smetí pod oknem se nalezající; jediný Sla-

vata narazil hlavou o římsu, o kterou při pádu zavadil; Martinic pak lehce raněn do ruky a sice dole již, neboť bylo stříleno po nich.

Fabricius, jemuž nejméně bylo ublíženo, vstal bez prodlení a spěchal do svého obydlí a téhož dne odjel do Vídně, aby oznámil císaři, co se v Praze bylo stalo.

Slavata a Martinic ukryli se v domě Zdeňka z Lobkovic, jehož manželka Polyxena se jich ujmula, a když přišel Thurn s ozbrojeným lidem a žádal, by mu vydáni byli, ukrotila Polyxena jeho i ostatních hněv lahodnými slovy.

Byla to velká chyba, neopatrnost či nemístná shovívavost proti nepříteli, že Thurn se dal odbýti, nepojistiv si osoby odpůrců, zvláště Slavaty, který od té doby vyzvídaje a pozoruje každý krok evangelické strany, dával o všem císaři do Vídně tajné zprávy.

Stavové evangeličtí uvázali se na to sami ve vládu; propustili zajaté Broumovské občany; utvořili spolek mezi sebou, že budou společně brániti sebe a svobodu náhoženství proti veškerým útokům; ustanovili třicet direktorů — deset z každého stavu a vyslali posly do okolních zemí, žádající o pomoc.

Hrabě Thurn, jenž byl hlavou a duší všeho počínání tohoto, ustanoven byl za vůdce vojska, které bylo verbováno.

Zároveň učinili stavové spis na obranu, kterým hájili svoje jednání, vydávající skutek

svůj — vyhození místodržících — za trest zasloužený a přičítající vinu toho jezovitům a jich vrstevníkům, kteří byli příčinou porušení majestátu.

Spis ten poslán byl císaři a nečekáno na odpověď i pokračováno v dalším vládaření.

Dne 1. června 1618 vydán patent, jímž na vždy jezovité vypovězeni byli z české země a jim nařízeno, by zemi tu do osmi dnů opustili; statky jejich, domy a příjmy byly zabaveny.

V oposici s českým národem proti dvoru vídeňskému nalezali se zároveň stavové rakouští.

Netrvalo to dlouho a přišla odpověď císařova, v které mezi jiným veleno, by najaté vojsko bylo rozpuštěno a jestliže by se tak nestalo, že bude císař nucen uchopiti se prostředků potřebných, by vážnost jeho byla udržena; následků, které válka a vzpoura mívají, že nebude on vinen.

Stavové čeští nedbali o to; hrabě Thurn začal nepřátelství, vytáhna s vojskem proti městům Plzni. Budějovicům a Krumlovu, která se přidržovala císaře.

Tou dobou, totiž dne 1. července 1618 korunován byl Ferdinand za krále uherského.

Dvě oddělení císařského vojska, jež vedli Dampierre a Buquoi, vrazila tím časem do Čech.

Direktoři pražští zaslali 29. srpna 1618

pokorný list prosební císaři a žádali ho, by ustál od nepřátelství a sprostředkoval rozepři, načež Matyáš 6. září odpověděl dosti příznivě.

Dne 20. srpna 1618 jmenovali stavové čeští braběte Arnošta z Mannsfeldu generálem oddělení vojska, které sežene on sám dohromady.

Z počátku měsíce října vtrhl Mannsfeld do Čech s vojenským sborem a jal se oblehati Plzeň, již dobyl 21. listopadu t. r.

Dne 20. března 1619 zemřel císař Matyáš, načež bez prodlení uvázal se ve vládu Ferdinand II., což 27. t. m. zvláštním dopisem oznámil místodržitelům v Čechách.

Proti Ferdinandovi ozval se také odpor v Rakousku, kde stavové byli nespokojeni a činili mnohé požadavky, tak že Ferdinand nalezal se ve Vídni v postavení velmi nepříznivém.

Tou dobou roznesla se zpráva, že hrabě Thurn v čele vojska českého táhne k Vídni. Thurn vytrhl koncem dubna 1619 se 16.000 jezdci i pěšáky z tábora u Budějovic a vtrhl do Moravy, by pojistil si účastenství této země při zamýšleném jednání.

Poněvadž Thurn se dozvěděl, že Albrecht z Valdšteina má v úmyslu přepadnouti Brno v čas sněmu, předešel ho a obsadil sám město, načež obyvatelstvo přísahalo věrnost stavům.

Valdšteín ušel s pokladnou válečnou do Vídně. — On pocházel z protestantské ro-

diny pánů z Valdšteina a narodil se r. 1583. V 10. roce věku osiřel a odevzdán byl katolickým strýcem k vychování jezovitům v Olomúci, načež studoval v Itálii a vstoupiv do vojska vyznamenal se odvahou svou ve válce, kterou vedl Ferdinand s Benáťany, potom v Moravě proti Betlenovi; císař odměnil se mu za to, darovav mu mnohé statky — po bitvě bělohorské, jmenovav ho vévodou Frýdlandským. Oženil se s bohatou hraběnkou moravskou a získal si pomocí peněz lásku svých podřízených. V čase tom, kdy vypuklo české povstání, byl velitelem pluku, který najali stavové moravští a prohlásil se hned určitě pro věc císařskou.

Thurn ubíral se z Moravy, kde byl na sněmu vyřídil uzavření spolku s Čechy a vypuzení jezovitů, ze země s vojskem svým do Rakous a 5. června octnul se u Vídně.

V městě z té příčiny nastal veliký zmatek. Stavové i měšťané protestantští měli velkou chuť spojití se s vojskem českým proti Ferdinandovi.

Thurn promarnil nejpríhodnější dobu otálením a marným vyjednáváním.

Kdy měl vraziti do města, jal se místo toho vyjednávati, by docílil spolek stavů rakouských s českými.

Tito dolehali na krále, aby se rozhodnul a dne 11. června byla u něj deputace, která velmi rázným způsobem požadovala svolení jeho k uzavření spolku.

Jeden z deputovaných, Ondřej Thonradel prý si počínal zvláště směle, osopiv se slovy přísnými na krále, při čemž prý ho i chopil za kabát, vyzýváje ho, by podepsal listinu sobě předloženou.

V tom okamžení však ozval se hlahol trub a tlupa pěti set jezdců vtrhla do císařského hradu.

Thurn opomenul obsaditi bránu se strany vody a tou v pravý čas vnikla do hradu pomoc, kterou byl Dampierre králi poslal. Deputace uslyševši zvuky hrozivé rozprchla se, Ferdinand pak bez průtahu poručil učiniti rázné opatření k obraně.

Hrabě Thurn zůstal u Vídně a střílel do města, až pak jednoho dne náhle zmizel.

Stalo se to následkem porážky hraběte Mannsfelda, kterou tento utrpěl 10. června u Budějovic, byv poražen od císařského vůdce Buquoie na hlavu.

Když Buquoi spojiv se s Dampierrem vtrhl do Čech, povolán o překot Thurn k obraně země, což také učinil a příchodem svým zamezil další postupování císařského vojska.

Ferdinand odebral se v červenci 1619 do Frankobrodu, kde se měla konati volba císaře německého. Ferdinand zvolen po delším odporu kurfirstů protestantských a korunován slavně 9. září dle obvyklého způsobu. Tou dobou zároveň došla zpráva, že Čechové zvolili Bedřicha Falckého za krále.

Nelze pochybovati, že kdyby zpráva ta byla došla před volbou, byla by tato jinak vypadla.

Tou dobou, kdy se konala volba německého císaře, zasedal český sněm na hradě pražském, by se radil o posloupnosti na trůnu, jenž smrtí Matyáše byl uprázdněn.

Ferdinand sice byl dříve již zvolen za krále, avšak svou nepřizní k nekatolíkům, kterou vždy byl projevoval, vzbudil odpor většiny evangelické v Čechách, která se obávala, že za jeho panování by neobstála.

Na sněmu stalo se tedy usnešení, že Ferdinand má býti zbaven koruny a hned že přikročiti se má k volbě nového krále.

Co kandidáti objevili se zvláště Bedřich Falcký, vévoda savojský, král dánský a kurfirst saský.

Po delším vyjednávání byl zvolen Bedřich Falcký, zvláště z ohledu na to, že měl spojení s Anglií a Francií, že spřízněn byl s Bavorskem, že lze bylo očekávati odtud pomoc, mimo to, že měl dobře naplněnou pokladnu.

Katoličtí páni a rytířové skoro všickni nepřišli ani na tento sněm a protivili se volbě, přidržující se Ferdinanda; zbaveni jsou úřadů svých a vypovězeni ze země i zdržovali se buď u dvora Ferdinandova nebo v jeho vojště.

Bedřich, ač dříve stál velice o korunu českou, nyní, když mu byla podávána, rozmýšlel se, má-li ji přijmouti, neboť mnozí

zrazovali mu to, radíce mu, by nepřijímal koruny české; jiní opět vyzývali ho, by ji přijal, což konečně učinil, nejvíce prý na domluvu své manželky a vypravil se do nového království svého.

Dne 31. října přibyl Bedřich i s manželkou svou a celou dvorskou družinou do Prahy a korunování byli oba manželé 4. listopadu 1619.

Kníže sedmihradský Betlen Gabor, který byl spojencem Bedřicha a nepřítelem Ferdinanda, vtrhl do Uher a táhl k Vídni.

Arcivévoda Leopold, jenž byl vladařem ve Vídni, ulekl se toho a povolal ku pomoci z Čech vojsko, které Buquoi vedl.

Buquoi přišel a za ním přitáhl v patách Thurn s 30.000 muži, jenž 24. října toho roku po druhé již s českým vojskem před Vídní se objevil.

Betlen přirazil též k Vídni a vojsko nepřátelské nalezající se před městem, páčilo se na 80.000 mužů.

Zatím přibyl do města Ferdinand, načež Thurn a Betlen mimo nadání odtáhli, onen do Čech a tento do Uher.

V Německu utvořily se dva spolky, jeden protestantský pod jmenem unie a druhý katolický, pod jmenem ligy. Unie odbyla schůzi v Norimberce, liga pak od 5. do 14. prosince 1619 ve Vircburku.

Kdežto unie na ničem podstatném se neusnesla, uzavřela liga zříditi — prozatím

na šest měsíců vojsko 21.000 mužů pěších a 4.000 jezdců; vůdcem jeho jmenován bavorský vévoda Maxmilian.

Bedřich zatím v Praze žil přes zimu v rozkoši a hodech, při čemž dopustil se on i dvůr jeho mnohé věci, která urážela cit českého národa.

Vyšlo také záhy na jevo, že mladý král nemá velkých schopností panovnických; nespokojenost mezi vůdci vojska vzmahala se, zvláště když Thurn a Mannsfeld byli odstrčeni a kníže Anhalt a hrabě Hohenlohe měli u krále přednost.

Ještě více uražen byl cit náboženský Čechů, když Bedřich velel odstraniti z chrámu sv. Víta všechny obrazy a sochy svatých, což za papežské ohyzdy vyhlašováno. Netrvalo to dlouho a kněží čeští kázali v kostelích proti takovému počínání.

Když pak Bedřich poslal rozkaz staroměstské radě, by sejmula kamenný krucifix s mostu, odpověděla mu ona, že to nelze provésti, poněvadž by se lid zbouřil. Bedřich hrozil vojskem, ale že Thurn se tomu opřel, upnstil král od svého úmyslu.

Nenávist náboženská a strannická takovým jednáním znovu byla povzbuzena.

V únoru 1620 odebral se Bedřich do Moravy, a dne 24. února 1620 přibyl do Vratislavi, kde mu holdováno bylo od stavů slezských.

Vyjednávání stran válečné pomoci v na-

stávajících bouřích nevedlo k cíli a Bedřich vrátil se s nepořízenou do Prahy, kde panovala všeobecná nespokojenost.

Jedna část obyvatelstva stěžovala si na novoty náboženské, druhá na větší daně, které odváděti se měly, by vojsko mohlo býti zřízeno.

Bedřich svolal sněm na den 25. března 1620 do Prahy.

Na sněmu povolena byla daň k vydržení vojska, Bedřichův syn jmenován nástupcem a dědicem koruny české a stvrzena úmluva, dle které měly koruny česká a uherská i země rakouské na věčné časy tvořiti nerozlučný spolek.

Avšak kníže sedmibradský, na kterého se Bedřich velmi spolehal, byl člověk nestálý, který měl na zřeteli pouze okamžitý svůj prospěch, nedbaje valně o sliby a úmluvy. Jeden den uzavřel na sněmu prešpurském spolek s králem Bedřichem a druhý den na to příměří až do konce září 1620 s císařem Ferdinandem.

Tak ubíhal čas, který Bedřich promařil psáním sem a tam, při čemž on sám téměř ničeho neučinil, kterého však použil Ferdinand a jeho strana, ubírajíce se stále a rázně po cestě nastoupené.

Císař Ferdinand vydal 30. ledna 1620 manifest, kterým hájil právo svoje ke koruně české; protestoval proti volbě a korunování Bedřicha, jež za neplatné prohlásil; jemu

pak samému hrozil zároveň Ferdinand zemskou kletbou.

Bavorský vévoda Maxmilian vtrhl v červenci do Rakous a když stavové zde se podrobili jeho požadavkům, nastoupil tažení do Čech, kam vrazil z počátku září. Tou dobou vedl markýz Spinola 20.000 mužů do Falcka proti unii. Volenec saský vtrhl s 15.000 mužů do Lužice.

Avšak pomoc, se všech stran dříve Bedřichovi slibovaná, nejevila se nyní od nikud, pouze Betlen Gabor poslal mu značnou pomoc válečnou.

Vojsko české, záležející nejvíce z najatých žoldnéřů, vedl Anhalt proti nepříteli; Mannsfeld seděl s vojskem svým v Plzni a vyjednával s nepřitelem.

Maxmilian přitáhl až k Rakovníku; spojenci pak ho následovali.

Dne 5. listopadu stála vojska nepřátelská proti sobě.

Poněvadž postavení české bylo příliš pevné, pokoušeli se marně Maxmilian s Buquoim, vylákati Čechy z něho a přiměti je k bitvě. Svedeny byly sice menší šarvátky, ale nerozhodné; při jedné byl Buquoi raněn dosti nebezpečně, tak že odtud jen na voze mohl účasten býti dalšího pochodu.

Když se Maxmilian přesvědčil, že nenabude u Rakovníka žádného prospěchu, ustanovil se na tom, táhnouti ku Praze a dorazit k městu dříve, nežli vojsko české.

Odchod od Rakovníka nastoupil nejprvé plukovník Valdštejn se svým jízdným plukem, a sice hnul se k Lounům, maje rozkaz obsaditi toto město, což bez obtíže vykonal. Vojsko císařské a ligistické postupovalo k Strášečímu, které se vzdalo po krátkém odporu. Maxmilian odbýval vojenskou poradu, v které stalo se usnešení, táhnouti rychle ku Praze a předejiti nepříteli i dobýti hlavního města náhlým přepadením.

V radě válečné vojska českého, která se odbývala za předsednictví Bedřicha, radil kníže Kristian z Anhaltu, táhnouti ku Praze, poněvadž nepřítel patrně má úmysl zmocniti se toho města. Thurn se tomu opíral, avšak druhého dne hnulo se vojsko a dalo se na pochod ku Praze. Dne 7. dorazilo do Úhoště, odkud Bedřich se odebral do Prahy; kníže Kristian pak rozložil vojsko do bytů. V tom došla zpráva, že nepřítel táhne a již zadní voj dostihl. Přišlo k srážce, v které padlo asi 200 Maďarů.

V osm hodin večer dostalo české vojsko rozkaz, dáti se v pochod a okolo půlnoci dorazilo na Bílou horu, kde se zastavilo, by si odpočinulo. Že bylo nanejvýš unaveno, netřeba ani podotýkati.

Anhalt byl žádal Falckého, aby na cestě do Prahy dbal o vystavení hradeb na Bílé hoře, kde chce očekávati nepříteli, avšak prosba ta byla jen z části vyplněna, neboť byly dokončeny pouze dvě hradby; jedna na

nejkrajnějším křídle levém, druhá na nejzazším křídle pravém; bradba obmyšlená ve středu vojska, nebyla hotova. Za těmi bradbami rozestavil Anhalt veškeré dělostřelectvo — asi 10 děl; sbory vojenské měly postaveny býti v trojnásobných řadách — aby mezi pěšími a jízdnými, kteří stáli v přední řadě, byla mezera; v poslední čili zadní řadě mělo státi jízdecko uherské.

Maxmilian či vlastně Tilly chtěl již 7. listopadu udeřiti na vojsko české; když pak dostal Maxmilian večer v 8 hodin zprávu, že vojsko ono opustivši postavení své, táhlo ku Praze, napomínal Buquoie, jenž byl přítáhl se svými sbory, k rychlejšímu pochodu. Obě vojska, císařské i ligistické hnula se o půlnoci ku předu.

Před svítáním přišlo to k srážce s nepřitelem u Hostivic. Tilly chtěl rozestaviti u této vesnice vojsko v šiky válečné; ale tomu opřel se Buquoi, řka, že jsou pluky zemdleny a že tudíž nelze podniknouti bitvu. Jeden plukovník to však popíral, řka, že nejsou pluky tak unaveny jak se zdají.

České vojsko neobsadilo ani most, jenž vede přes potok litovický na Bílou horu. Tilly překročil most se svým vojskem a dostal se v nepříznivé postavení, totiž příliš v levo, tak že mu bylo udeřiti na nepřitele na příkré straně Bílé hory, kdežto Buquoi měl v úmyslu táhnouti k Řepům a odtud podniknouti útok na nepřitele.

Jisto jest, že vojsko české promeškalo příznivý okamžik, že se nevrhlo na nepřítele a nevyužítkovalo jeho obtížného položení, zvláště pak, když on táhl přes zmíněný potok.

Po deváté hodině, když mlha panující z rána trochu povolila, sestavil Kristian šik bitevní. Starý Thurn ujišťoval, že nelze naléztí příhodnější místo k bitvě. Záda mělo vojsko kryta hlavním městem; v pravo našel se královský park, obsazený silně vojskem, po levé straně příkrá stráň, hrbolatá přední strana měla býti opevněna hradbami. Vojsko čítalo 21.000 mužů. Nedostatečný počet nahražován byl výborným stanoviskem a zkušeností i vojenskou slávou vůdců.

Avšak mravní síla jeho a kázeň byly valně otřeseny. Zvláště nespokojeni byli uherští jezdci, poslaní ku pomoci od Betlena, kteří stáli v poslední řadě, počtem asi 6000 mužů. Utrpěliť v noci velkou ztrátu, což je rozmrzelo a smýšlením jejich nakazilo se záhy celé vojsko.

Bitva na Bílé hoře a její následky.

Bavorsko-rakouské vojsko táhlo v patách za českým a vrazilo naň 8. listopadu dříve ještě nežli bylo vojsko české s to shotoviti náspy.

Maxmilian a Tilly chtěli učiniti útok bez

prodlení; Buquoi byl proti tomu a chtěl se obořiti na Prahu s druhé strany.

Když o věc tu strhla se hádka mezi vůdci, přistoupil k nim karmelitský mnich, Španěl, pater Dominik, máje poutnickou hůl v ruce a obraz marianský na prsou i napomínal je k svornosti, ukazoval na obraz, který našel v domě katolíka, kacíři vypíchali prý oči panně Marii i vyzýval je, by pomstili hanu, která tím se stala Bohu a jeho matce a skončil slovy těmito: „Ponesu obraz ten před vámi, on bude bojovati za vás a zjedná vám vítězství.“

Vůdcové shodli se a ustanovili boj; za heslo sloužilo při útoku: „Svatá Maria!“ Bylo to v neděli o poledni.

Vojsko katolické čítalo přes 30.000 mužů, tudíž počtem převyšovalo vojsko české.

Tilly vedl přední řady, pěchotu smíšenou s jízdou, Maxmilian a Buquoi stáli v zadu.

Prudkou střelbou uvítán byl nepřítel, ženoucí útokem, tak že řady jeho valně zřidly a potácely se. Kníže Kristian vida to, vysílá pobočníky pro posilu. Nepřítel pojednou se zastavil a vojsko čeká zachváčeno postrachem; pluk Thurnův vystřelil proti rozkazu a dal se na útěk. Tím zmalomyslněla jízda i dala se z části také na útěk a jen hrstka jezdců následovala knížete do boje. Mladý kníže Anhalt přibyl s tlupou jezdců; v tom okamžení se klonilo vítězství na stranu Čechů; dva pluky císařské dali se na útěk,

ale Maxmilian a Buquoi s mečem v ruce hnali je opět proti nepříteli. Tilly přivolal ku pomoci bavorské jezdce a tlupa Anhaltova byla poražena, on pak raněn zůstal na bojišti a upadl v zajetí.

Knížeti se podařilo sice pohnouti k útoku jízdu dolnorakouskou a pak Slezáky, kteří drželi se velmi statně. Zadrželi nejen nepřítel, nýbrž přinutili ho k couvnutí, ale že nedostávalo se čerstvých vojáků, které byly by obnovily boj, bylo všeliké namáhání marné. Když nepřítel dorážel s větší prudkostí a jízda uherská měla zakročiti, dala se na útěk a nic nebylo s to ji zadržeti. Příkladu toho následovalo pak ostatní vojsko.

Uherští jezdci, kteří ani nepřišli do boje, nedali se ani řekou zadržeti a mnohý, jenž se vyhnul čestné smrti na bojišti, přišel ve vlnách o život.

Toliko Moravané, vedeni mladými hrabaty Šlikem a Thurnem, bojovali statně a poněvadž shrnula se na ně celá síla nepřítel, padl téměř všickni. Šlik byl zajat, Thurn ušel tomu osudu. Bitva trvala pouze hodinu, spojenci ztratili sotva čtyry sta mužů; vojska českého však padlo na čtyry tisíce; pět set mužů bylo zajato, sto praporů a deset děl ztraceno. Velký počet koní — udává se jich počet na 5000 — zavazadla a vozy se špíží — také padly vítězům do rukou. Vrchní velitel provázen šestnácti jezdci, ubíral se k městu.

Komu by se měla přičísti hlavní zásluha o toto vítězství, o tom vedly se hádky dlouhé a sice hned po bitvě a později. Buquoi ve zprávě císaři zaslané líčí pouze chyby, jichž dopustil se Tilly před bitvou, — o všem ostatním mlčí, — snad proto, že sám neúčastnil se bitvy. Na straně císařské vyznamenal se zvláště plukovník Verdugo udatností i obezřetností; císař uznal jeho zásluhy a odměnil je, darovav mu 30.000 zl. a značné statky v kraji žateckém.

Na straně ligistické dobyl si Tilly zásluh největších; všickni očití svědkové souhlasí v jeho chvále, že neunaveně vyzýval a podněcoval vojíny, objevuje se všude, kde bylo nebezpečí právě největší.

Zdá se tudíž věcí spravedlivou, přičísti vítězství stejným dílem Tillymu i Verdugovi. Oba rozhodně se zasadili o to, by se bitva podnikla a vyznamenali se v ní stejným způsobem. — Konečně podotknuto budiž, že v bitvě bělohorské bojoval také na straně císařské Albrecht Valdštejn — o němž později bude ještě pojednáno.

Také zasluhuje povšimnutí okolnost, že v bitvě té bojovali rozliční národové, jako: Češi, Němci, Uhři (Maďaři i uherští Slované), Poláci, Vlaši, Španělové, Francouzi, Flamové, Nizozemci a Angličané. Byloť vojsko české směsicí najatých žoldnéřů, ještě více pak císařské a ligistické.

Z rána vzkázal Bedřichovi kníže Anhalt, že bitva jest nevyhnutelná a žádal ho, by pospíšil do Hvězdy a přítomností svou roznítil srdnatost vojáků.

On však neuposlechl rady té, předstíraje, že to nedojde k bitvě.

Bedřich, jenž byl dopoledne vyslechl kázání, seděl s manželkou svou u oběda, když mu přinesena byla zpráva o započetí bitvy.

Vsedl bez meškání na kůň, chtěje v čele pěti set jezdců spěchatí na bojiště, avšak strahovská brána byla zavřena, s hradeb pak uzřel prchající vojíny, z nichž mnozí lezli po zdích nahoru, by se zachránili; koňů pak bez jezdců přicválalo veliké množství.

Brzo přijeli také i jeho vojevůdci Anhalt, Thurn a Hohenlohe, kteří potvrdili jeho obavy.

Bedřich vrátil se a rozkázal, by brána byla otevřena, kterou část poraženého vojska vtáhla do města.

Ve chvatu dal asi Thurn nebo Anhalt rozkaz, aby sebralo se nejskvostnější nářadí a nejdůležitější listiny, aby se to dopravilo na Staré město. Také koruna a privilegia zemská odvezena byla na staroměstskou radnici. Bedřich a manželka jeho ubytovali se zatím v Mostecké ulici; Bedřich měl poradu s vůdci svými, co bylo by činiti.

Nepřítel mohl směle také vraziti do města, ale bál se záloh a přepadení, pročez ani české vojsko nestíhal.

Bedřich vyslal ihned posla k vévodovi bavorskému se žádostí o příměří na čtyry a dvacet hodin, by se mohlo vyjednávat.

Maxmilian však mu vzkázal, že první podmínkou všeho vyjednávání jest, by se vzdal koruny české, příměří pak povolil pouze na osm hodin.

Vojsko české bylo sice poraženo, avšak nebylo zničeno; Mannsfeld stál v Plzni s více nežli s 12.000 mužů; čerstvý voj uherský 5000 mužů stál jen čtyry míle od Prahy; natávala zima a nepřátelské vojsko seslabené hladem a ztenčené nakažlivými nemocemi nebylo s to udržeti se v spustošené zemi a kdyby se bylo odvážilo oblehnouti Prahu, bylo by musilo podniknouti nesčíslné obtíže, tak že úspěchu nadíti se téměř ani nemohlo.

Avšak Anhalt radil králi k útěku; město prý není připraveno na obležení a odpor, na vojsko zmalomyslnělé nelze spolehati se, na měšťanstvo pak tím méně; proto ustanoveno opustiti Prahu. Zámek opuštěn byl hned v první den a rodina krále ubytovala se ve starém městě, v domě primatora staroměstského.

Tak nebyl ani nejmenší pokus učiněn, aby vojsko opět bylo sestaveno; kníže Kristian byl pomaten a Bedřich poslouchal jeho radu. Dne 9. listopadu ráno opustil s rodinou svou Prahu a odebral se do Vratislavi.

Bedřich klonil se k útěku hned z počátku, ač to nedal na jevo; vzkázal pro

anglické posly, přítomné právě v Praze, kteří se nabídli k sprostředkování a napsali list Maxmilianovi a Buquoiovi.

Zdá se, že náhledy při poradách následujících měnily se a kolísaly, neboť k ránu byl Bedřich opět odhodlán, že zůstane a že jenom choť jeho odjede s nejmladším dítětem. O deváté hodině ráno druhého dne vsedla královna do vozu.

Zároveň opustila krále zmužilost, vsedl na kůň a tím dal znamení k všeobecnému útěku. Generálové jeho, vysocí důstojníci a radové, též někteří úředníci čeští přidali se k němu a dlouhou řadou ubíral se smutný průvod ku bráně.

Za jezdci a vozy falckrabího následovaly četné vozy s rozličným nákladem.

Ochranná eskorta několika set jezdců doprovázela průvod ke bráně, která byla zavřena.

Když pak přišel hejtman otevřít bránu, přišlo s ním i obecní zastupitelstvo; Bedřich z krátka se rozloučil s občany; mnozí stydíce se za útěk, pravili, že se opět vrátí. Avšak ze všech vrátil se pouze mladý hrabě Thurn, který nejspíše zamýšlel zorganizovati zbytky vojska a s ním brániti město nebo pravidelně odtáhnouti.

Královská koruna s ostatními odznaky a nejdůležitějšími listinami zůstaly ve voze na náměstí; ve zmatku obecném bylo na ně zapomenuto. Dopraveny byly pak do radnice.

Rodina královská jsoucí na útěku, dospěla večer toho dne do Nimburka. Na cestě jevíli klidnou mysl; Alžběta zjednala si poklidem a důstojným chováním svým obdiv průvodců: nezapomněla ani na okamžik, čeho si jest povinna co královna a že dovede ovládati bolest svou.

V Nimburce obdrželi také zprávu o hrozném řádění maďarských pomocných jezdců. Oni, kteří utekli z bitvy bělohorské, spojili se s těmi, kteří táhli teprv ku Praze a vracejíce se, pálili, plenili a loupili po vsích a městech kudy táhli, což byli činili již také na pochodu svém ku Praze.

To přimělo falckrabího k tomu, že zrychlil svůj útěk a ještě v noci vydali se na další cestu. Rozloučili se s anglickými vyslanci i domnívali prý se oba prchající manželé královští, že nyní jim pomůže anglický král Jakub.

Císařské vojsko neužilo v den bitvy vítězství svého úplně; nevtrhlo do města dávši se zastrašiti několika ranami z děl, danými z bašt městských.

V noci však pokoušel se Buquoiův pluk valonský o to, by prorazil na jednom místě hradební zeď.

Když se o tom dověděl Buquoi, jenž nocoval ve Hvězdě, poručil plukovníku Verdugovi, aby okamžitě pospíšil k městu a zamezil vpád vojáků do něho, poněvadž chtěl je zachrániti před drancováním. Poněvadž

i vévodovi bavorskému se doneslo, že ligistické vojsko chce ztéci hradby, zakázal též on každý pokus takový.

Oba vůdcové veleli, by se vojsko zmocnilo bran městských a vydali zároveň rozkaz, v němž hrozili smrtí každému vojínů, který by opustil svůj prapor.

Zatím v Praze radili se měšťané a stavové, jak se mají zachovati. Jsouce opuštěni od krále, nechtěli se stavěti déle na odpor, a umluvili se, vyslati deputaci k vítězi a oznámiti mu, že se podrobují.

I poslali list Maxmilianovi, žádající za příměří třídní.

Ten odpověděl poslům, že nepovolí ani tři hodiny, že se město musí podrobiti hned a bez podmínky.

O jedenácté hodině vtrhl Buquoi do města, odpoledne následoval ho Maxmilian; ubytovali se oba v domě Zdeňka z Lobkovic, zámek pak ponechali vojsku k drancování. Vojáci vrhli se na vozy v zámeckém dvoře postavené a naplněné, které falckrabí tu zanechal a též do komnat, kde ukořistili šatnu královu a mnohé zlaté a stříbrné náčiní, jakož i část tajné kanceláře.

I kníže bavorský dostal část kořisti: dvě bedny plné stříbrného a zlatého nádobí a též Bedřichovy koně.

Téhož dne dostavila se k vévodovi deputace stavů v Praze přítomných, v jížto čele nalezal se Vilém Lobkovic i odevzdala

mu spis, v němž byly obsaženy podmínky, za kterými chtějí uznati císaře za pána svého.

Žádali všeobecnou amnestii, zachovávání náboženských a politických svobod a zabezpečení majetku.

Maxmilian odpověděl na to, že mají se vzdáti na milost a nemilost.

Ubožáci až slzeli nevidouce pomoci a jen nutnost učiniti po jeho vůli.

Musili se podrobiti vesměs na milost a nemilost; Maxmilian domníval se, že jim pouze šetření životů může slíbiti, avšak jak známo, nebylo toho slibu později šetřeno.

Druhého dne pokoušeli se měšťané, zvláště Starého a Nového města o vyjednávání, ale pán z Černínů, který přidržel se vždy Ferdinanda, odpověděl jim, že se musí podrobiti bez výminky, sice že se bude střílet na jich domy. V skutku byla děla vyvezena na Petřín a před hrad.

Pražanům nezbylo nic jiného, nežli se podrobiti úplně.

Ve Vídni očekávali zatím tesklivě zprávy z bojiště; ozývaly se již obavy, že nastávající zima učiní konec válečným operacím a že se neprijde k určitému výsledku.

Obavy a nejistota rostly, když od polovice října nedošly zprávy o vojsku, ač bylo již polovic listopadu.

V tu dobu roznesla se pověst po Vídni

o vítězství bělohorském, avšak úřední zpráva posud nepřicházela.

Teprv 23. listopadu přibyl posel od Buquoie do Vídně, jenž přinesl zprávu od něho; potřeboval k tomu třinácte dní; nejspíše mu bylo zápasiti na cestě s mnohými obtížemi a nebezpečími.

Posel Maxmilianův roznemohl se v Linci, tak že císař zprávy jeho buď neobdržel, nebo ještě později nežli Buquoiovy.

Císař za odměnu udělil Buquoiovi několik statků v jižních Čechách, pobraných dřívějším majitelům.

Také mnozí důstojníci dostali hojně odměny, zvláště Verdugo.

Zároveň kázal císař sloužiti slavné služby Boží na poděkování za skvělé vítězství, při kteréž příležitosti mnozí kazatelé náruživě činili útoky a nájezdy na protestanty; zvláště vyznamenal se v tom ohledu kapucín P. Sabin, jehož kázání sám císař poslouchal.

Sabinus napomínal císaře, že musí se řídit slovy žalmu: „Budeš je bičovati metlou železnou a rozkuješ je jako nádobu hlíněnou.“ Dále že musí rebelly potlačiti, by více nemohli povznést hlav svých, lidu že musí odníti všecky svobody a zničiti majestát; dá-li průchod milosti, že přijde naň větší zlo, nežli které právě překonal.

Také prý by se vyplnila na něm hrozba proti Achabovi: „Poněvadž jsi propustil na

smrt odsouzeného, budeš ty i lid tvůj otrokem jeho.“

Slova ta našla úrodnou půdu, jak do-
svědčují události potom v Čechách sběhlé.

Stala se s vrchu zmínka, že mladý hrabě Thurn jediný z pánů českých, kteří s Bedřichem opustili Prahu, do ní se vrátil. Ale všechno jeho úsilí, by sebral vojsko a roz-
nítil je k dalšímu boji, bylo marné, vojáci nechtěli o boji ani slyšet, žádajíce jen za vyplacení žoldu zadržaného i byli nakloněni k tomu, že proto vyjednávati budou s nepřitelem.

Jednotlivé oddíly přepadly vozy důstojníků a šlechticů z Prahy prchajících a drancovaly je; zmizela úplně všechna disciplína i nebylo více ani pomyslení podniknouti boj, což vida mladý Thurn, neprchl z Prahy, nýbrž zůstal zde a tak se dostal v zajetí.

Když dne 10. listopadu vojsko spojené vtáhlo do Starého a Nového města, stála část vojska českého na náměstí staroměstském před radnicí, žádajíc, by jí vyplacen byl zadrželý žold a slíben volný odchod. Maximilian nechtěl zajmouti voje ty, poněvadž byl by je musil živiti; přál si jen, by se rozešli a vrátili domů.

Když to po dobrém nechtěli učiniti, bylo jim pohroženo, že se užije násilí proti nim, načež větší část jich odtáhla; někteří zbyli v městě a byli potom většinou od císařských pobiti.

Příkladu měst pražských v podrobení se následovala 12. listopadu šlechta v Praze meškající a vedeni Vilémem z Lobkovic dostavili se mnozí z pánů a rytířů k Maxmilianovi žádající ho za přímluvu u císaře.

Vyzvání na to, by vydali veškeré listiny týkající se spolků, a by holdovali císaři, učinili tak.

Pražanům sice bylo slíbeno, že majetek jejich bude šetřen, ale v císařském vojsku panovala strašná nekázeň, již nedovedl ani Buquoi ani Maxmilian na úzdě udržeti a tak se stalo, že byly vydrancovány domy všech bohatších měšťanů a šlechticů. Nejběře řádili vojáci v domech osob, které vynikly ve zpouře; na př. dům nejvyššího purkrabí pana Berky z Dubé byl úplně vydrancován, kde vojáci ukradli 70.000 tolarů.

Též panu Vilému z Lobkovic vzato 17 beden zlatého a stříbrného náčiní, které měl ukryté v Židovském městě.

Leč přišlo to i k prolití krve, týrání a mučení lidí. Konečně loupili vojáci císařští i na veřejné ulici, trhající lidem šaty s těla, zvláště ženským.

Mnozí utekli se k vůdcům a vymohli si stráž (salvaguardia), což jim však málo pomohlo, neboť stráž ony pomáhaly ještě ostatním při drancování.

Kamkoli se týrání obrátili, nikde nenašli pomoci ani útěchy, místo útrpnosti dostalo se jim jen posměchu vítězů, kteří

nespokojili se loupáním, nýbrž činili oloupeným ještě všemožnou hanu. Sám chvalořečník Buquoiův (Peregrin) doznal, že denně docházely vojevůdce zprávy o neslýchaných a ukrutných loupežích; tvrdí, že Buguai nemocný s lože napomínal plukovněsky, by loupeže nepodporovali vlastním příkladem, což prý však nepomohlo, poněvadž nenásledoval za výstrahou trest.

Mimo to jest dokázáno, že vysocí hodnostové v císařském vojsku účastnili se olupování bohatých domů.

Maxmilian sám, dozvěděl se o tom, vyzval velitele císařského vojska, by nedovoľoval tak brozného utiskování, řka, že by zoufalost mohla se zmocniti lidu a míti za následek nové vzbouření.

Buquoi na to dal veřejně vyhlásiti vojákům, by se varovali loupeží a toho dne ještě kázal oběsiti dva přestupníky této výstrahy.

Maxmilian ustanovil, by část vojska ligistického, vedená Tillym, zůstala zatím v Čechách a svěřiv správu země knížeti Lichtensteinovi, vydal se na cestu do Bavor, provázen oddílem vojska, za nímž jelo 1500 vozů, na nichž odvážena z Čech bohatá kořist.

Buquvi táhl do Moravy, kde posud trval odpor stavů, jež podporoval Betlen a když přemohl odpor ten, táhl proti Betlenovi samému do Uher.

* * *

Dne 17. listopadu přibyl Bedřich se svou rodinou do Vratislavi. Byl slavně uvítán, jako když před devíti měsíci přibyl k holdování.

Vyjednávalo se o dalším vedení války, neboť v Moravě trval odpor stavů proti Ferdinandovi II. i po bělohorské porážce Čechů a sice za pomoci Betlena Gabora. Teprv koncem roku 1620 přemohl je Buquoi a vyjednával s nimi o podrobení se.

V tom však čase došla zpráva od kurfirsta saského o bitvě bělohorské a jaký nešťastný převrat vzala věc Bedřichova v Čechách.

Kurfirst vyjednával též se stavy slezskými, slibuje jim stvrzení svobod politických i náboženských, když by se poddali císaři. K tomu přidružila se zpráva, že stavové moravští chtějí se podrobiti císaři a následkem zpráv těch opustil Bedřich Vratislav i Slezsko 3. ledna 1621.

Manželku svou byl poslal napřed, která nalezajíc se v stavu nadějném, nemohla v zimním čase podniknouti delší cestu. V Kystrinu porodila 6. ledna 1621 syna Morice a zotavivši se poněkud, odebrala se s manželem svým do Berlína a pak dále do Holandska.

Do své vlasti nemohl se Bedřich vrátiti, neboť zemi tu byl obsadil španělský vůdce Spinola.

Dne 23. ledna 1621 vydal na nešťastníka císař Ferdinand zemskou kletbu.

V Čechách bojoval ještě nějakou dobu Mansfeld, jenž uznáváje marnost boje toho odebral se do Falcka; obsádka plzeňská se vzdala pak a sice důstojníci její dali se uplatit a vydali císařskému vojsku město.

Ferdinand po skončeném boji umínil si přísně potrestati původce povstání.

V noci dne 28. února 1621 zatčeno bylo 48 účastníků, šlechticové uvězněni byli v zámku, měšťané v staroměstské radnici.

Zřízena pak byla komise, která měla vyšetřovati zbojníky; v čele téže nalezali se kníže Lichtenstein a Adam z Valdšteina; komise ta vyzvala uprchlé zbojníky, by se do šesti neděl před její soud dostavili.

Když po šesti nedělích nikdo se nedostavil, byli mnozí prohlášeni za psance a statky jejich zabaveny.

Brzy na to vyšel mandát císařský, jímž ze země vypovězeni byli všickni kazatelé vyznání kalvínského a bratrského.

Dne 19. června 1621 byl ortel vynešen nad uvězněnými, 28 bylo jich odsouzeno k smrti a sice měli tři ze stavu panského a doktor Jesenský býti za živa čtvrceni, ostatní statí a tři ze stavu měšťanského oběšeni.

Jesenskému měl býti před usmrcením ještě vyříznut jazyk.

Čtení rozsudků trvalo od šesté hodiny z rána do dvou hodin odpoledne. To se stalo v sobotu.

Zároveň oznámeno odsouzencům, že příští pondělí ustanoveno k vykonání nálezu.

V neděli 20. června dopoledne konány byly modlitby v utrakvistických kostelích za odsouzené; odpoledne pak spěchali kněží, by konali u vězňů svou povinnost.

Poslední noc ztrávili všickni v radnici, kam též meškající dosud v zámku byli přivezeni.

Z rána 21. června obsadila saská jízda i pěchota staroměstské náměstí; brány byly zavřeny.

Před radnicí bylo zřízeno lešení popravní. V pět hodin z rána dáno znamení k výkonu krvavému vystřelením z děla a bubnováním.

Šlik byl první veden na lešení, kde kleče vyčkal smrtící ránu.

Za ním následoval Budovec, 74letý stařec, učeností proslulý, po něm přišel Křištof Harant z Polžic, jenž byl konal cesty do východních zemí a ty jazykem českým sepsal; potom staříčský Kašpar Kaplšr ze Sulevic a pak ostatní jeden po druhém.

Mrtvoly odevzdány rodinám, by je pohřbily; statky odsouzených byly zabaveny.

Druhého dne bylo několik osob mrskáno, jiné do žalářů uvrženy.

Evangeličtí kněží byli z mnohých far vyhnáni a na jich místa katoličtí dosazeni;

Dvanáct hlav statých bylo vystrčeno na mostecké věži.

později vydán byl edikt, mocí kterého byli mnozí z nich ze země vypovězeni.

Universita pražská a kolej karolínská byly odevzdány jezovitům.

Konečně vyšel tak zvaný „generální pardon“, jímž co se týče hrdel slíbena milost všem, kdož se účastnili zpoury. I jsou pohřbeny statky některým zcela, jiným polovic neb části, tak že cena všech statků skonfiskovaných počítala se na 24 milionů kop míšenských.

Tímto nemilosrdným pokutováním zasažena byla velká rána českému národu, neboť větší počet starých šlechtických rodin přiveden tím na mizinu.

Větší část těchto statků dostala se do rukou cizím dobrodruhům, zvláště Němcům, Vlachům, Španělům, Valonům, a sice buď darem za služby vojenské, nebo lacinou konpí, nebo domácím odrodilcům, kteří pro zisk se činili nástroji vlády.

Stala se již shora zmínka o tom, že Mansfeld s částí vojska svého opustil zemi českou, odkud se odebral do krajín porýnských, kde ve jménu Bedřicha vedl válku na svou pěst a sice způsobem ukrutným, neboť vojsko jeho páchalo hanebnosti všeho druhu.

K němu přidružil se markrabě Bádenský a vévoda Brunšvický.

Bedřich sám opustil Haag, kde posud meškal a odebral se k vojsku Mansfeldovu.

Ale ani tento obrat neměl dlouhého trvání; neboť vůdce císařský Tilly porazil 26. května 1622 markrabě Bádenského a 6. června také vévodu Brunšvického.

V Čechách zakročeno nejprísnějším způsobem proti nekatolíkům, kteří měli vesměs býti vyhubeni.

Nový arcibiskup Pražský, Arnošt z Harrachů byl v tom ohledu císaři ochotným pomocníkem.

Také mnohé památky na skvělou minulost českou byly zrušeny, tak zničen hrob Jana Žižky v Čáslavi, pozlacený kalich za Jiřího Poděbradského na týnském kostele postavený byl odstraněn; kosti Jana Rokycany, pohřbeného v témže kostele, byly vyhrabány a spáleny.

Přijímání pod obojí také bylo zakázáno. Veškeren majetek katolických kostelů a klá-

šterů, odňatý jim v čase nepokojů, měl jim býti vrácen.

Ferdinand II. nesvolav sněmu po dlouhý čas, ukládal vysoké daně a berně, které místo sněmu dával si povolovati od nejvyšších zemských úředníků, svolávajících k tomu na poradu obyčejně krajské hejtmany.

Vyhlášen byl také císařský rozkaz, že ti, kdo by nechtěli přijmouti víru katolickou, nesmějí provozovati řemeslo ani živnost ani obchod v zemi. Kdo by přechovával kazatele evangelického, měl propadnouti statkem i životem.

Taktéž zemřelého nekatolíka neměl farář k hrobu doprovoditi, avšak poplatek za to měl dostati.

Mimo tato uvedená přísná nařízení vydána též jiná o svěcení katolických svátků; jenom katolíci měli míti právo kšaftovati a požívati nadace veřejné.

K vykonání všech těchto rozkazů byla zřízena zvláštní komise.

Obracování na víru dělo se též bitím, žalářováním a honěním do kostelů, po celé zemi byli rozesláni mniši, by lid ve víře vyučovali a provázeni byli dragony, kteří týrali ty, kdo obrátit se váhali, dle zhovadilé své libosti, až buď se obrátili nebo z domu utekli.

Lidé mnozí raději zapalovali domy své

a ubírali se do vyhnanství, berouce s sebou co mohli a kteří nemohli se vystěhovati, utíkali do lesů.*)

Kde bylo nekatolíků příliš mnoho, vypovídáni byli po částech, až vymizeli všickni. Při tom užíváno moci vojenské i stalo se často, že tekla při tom krev.

Tak město Prachatice zavřelo před vojskem táhnoucím brány, avšak za několik dní se město vzdalo; nicméně vojsko tam vrazivši, řádilo tam jako v městě dobytém. Měšťané v Lysé zapálili sami město a vystěhovali se, vzavše s sebou movité jmění své. V Kouřímském kraji shromáždilo se několik tisíc rolníků, kteří přepadli a splenili krajské město i táhli odtud do kralohradeckého kraje, kde řádili zle proti katolickým vrchnostem a kněžím.

Následkem toho vyslal kníže Lichtenštejn proti nim vojsko, které je rozehnal.

Dne 29. května 1627 vydal Ferdinand potvrzující listinu na všecka práva a privileje království českého, vyjma udělený od Rudolfa majestát; — tak zvaný obnovený řád zemský.

V tomto řádě bylo též ustanoveno, že

*) Viz o tom obšírnější zprávy ve spise: „Historie o těžkých protivenstvích církve české (persekuci).“

biskupové a preláti mají tvořiti zvláštní stav a míti na sněmu přednost před ostatními.

Následkem přísných zákonů proti nekatolíkům vystěhovalo se z české země přes 30.000 rodin, mezi nimi 185 rodin stavu panského a rytířského. Na jejich místo nejvíce přistěhovali se cizinci, Němci a jiní, kteří statky opuštěné buď koupili anebo je od císaře dostali co odměnu za prokázané mu služby.

Mnoho lidí stavu selského opustilo domov svůj a skryli se v odlehlých krajinách hornatých a lesnatých, kde v tajnosti udržela se víra nekatolická, tak že když císař Josef II. vyhlásil toleranční patent, mnoho lidí stavu selského v Čechách přihlásilo se k víře protestantské.

Podobně dalo se i na Moravě. Karel ze Žerotína, který byl prokázal znamenité služby Ferdinandovi a zachoval mu vždy věrnost, směl jediný zůstatí v zemi.

Poněvadž vyhnáni byli všickni jeho souvěrci a zvláště kněží, on pak nechtěl odloučen a osamělý žíti ve vlasti, odebral se dobrovolně pryč a vystěhoval se do Slezska.

Mezi těmi, kteří tehdáž vyhnáni byli ze země české a moravské, nalezal se též Jan Amos Komenský, kazatel českobratrský a ředitel školy ve Fulneku, jenž svými spisy a zvláště novým způsobem vyučování, názor-

ným totiž, které teprv náležitě oceněno za naší doby, získal si nesmrtelné slávy a jmena v dějepisu vychovatelství zvláště.

Žil po dlouhá leta tajně v Čechách a když r. 1627 i šlechta musila zemi opustiti, odešel s obcí svou do Slezska a odtud do Polska za ostatními bratry, kteří sem dříve již byli se přistěhovali.

Na hraničním pohoří poklekli všickni na kolena a plačíce loučili se s milou a drahou vlastí.

V Lysé (v Polsku) byl r. 1632 Komenský zvolen za biskupa českých bratří.

Tam sepsal veliký slovník český, jenž zhynul při požáru.

Mimo tento sepsal zároveň církevní dějepis bratří českých a více jiných veledůležitých spisů.

Valdštejn; jeho sláva a moc.

Roku 1626 zemřel král anglický Jakub a jeho nástupce Karel I. ujal se horlivěji nešťastného švakra svého, vyhnaného Bedřicha a penězi pohnul krále dánského Kristiana IV., že ve spolku s některými německými knížaty chopil se zbraně proti císaři Ferdinandovi.

Také Hollandsko přidalo se k tomu spolku a Mansfeld měl býti vojevůdcem.

V tísní, která tím nastala Ferdinandovi, objevil se mu pomocník v osobě Albrechta z Valdšteina, o kterém již shora stala se zmínka.

Tento bojovník byl za služby, které císaři prokázal za doby českého povstání, obdařen od tohoto titulem vévody a panstvím Frýdlandským.

Nabídnul se císaři, že na vlastní útraty postaví do pole 40.000 mužů. V červnu roku 1625 vytáhl z Čech s 32.000 mužů a když přitáhl do Saska, vzrostl počet ten na 38.000 mužů.

Tilly a Valdštejn spojili svoje síly a proti nim nemohli arci mnoho poříditi protestanté s nepatrnou mocí svou, kterou mimo to i neštěstí stíhalo.

Král dánský byl poražen 27. srpna 1626 u Luteru v Brunšvicku od Tillyho, Mansfeld pak od Valdšteina i s vojskem svým ze Slezska do Uher zatlačen. Mansfeld odevzdal vojsko vévodovi z Výmaru a sám odebral se do Turecka, chtěje do Anglie, avšak na cestě té zemřel.

Ale také vévoda výmarský nepořídív mnoho zemřel záhy, načež vojsko jeho se rozběhlo; část jedna vrátila se domů — do Dánska.

Tak i v Německu nabyla strana katolická úplně vítězství a převahy.

I zde chtěl Ferdinand protestantské náboženství zničiti a co první stupeň k tomu považoval odejmutí statků protestantskému kněžstvu, které dříve patřily katolíkům i vydal k tomu cíli pověstný edikt restituční 6. března 1629, jenž stal se příčinou, že válka znovu vypukla.

Tilly a Valdštejn zahnavše krále dánského nazpět do jeho zemí, obsadili vojsky svými celé severní Německo. — —

Jednalo se nyní o to, krále sesaditi, načež císař měl zvolen býti za dánského krále. Valdštejn sám započal vyjednávání o té věci a svěřil dokončení její generálovi Arnimovi. Spolehal se při tom na pomoc krále švédského, jenž tou dobou vedl válku s Polskem a přál si spojití se s císařem proti Dánsku.

V podzimku r. 1627 obsadilo vojsko císařské Pomorany až na některá města, což zavedlo příčinu nemilým zápletkám s opevněným městem Stralsundem, které také nechtělo přijmouti vojenskou obsádku.

Nastalo vyjednávání s Arnimem stran peněžité náhrady; Arnim požadoval 150.000 tolarů, město nabízelo pouze 30.000.

Když Arnim se nespokojil s touto částkou, vyslalo město posla, notáře svého Vahla

do Čech, kde se toho času zdržovali císař i Valdšteín, by vymohl, co si město přálo.

V měsíci dubnu r. 1629 odpověděl mu v Praze Valdšteín, že dal rozkaz, by ještě 15 pluků položilo se před městem a by neustoupili, pokud se město nepodrobí; on sám že přijde tam a neupustí od toho, by město přijalo posádku, nebo že z něho nezůstane kámen na kameni a kdyby 100.000 lidí zahynulo při tom a třeba on sám.

Císař pak dne 14. června dal poslovi odpověď v ten smysl, že nikomu nebude dovoleno zbytečně týrati město a že vojevůdci zaslán rozkaz, by upustil od nepřátelství naproti městu, vyrovnal se s ním v dobrotě a ušetřil je obsádkou.

Valdšteín pak odpověděl Vahlovi, když mu ukazoval císařův rozkaz: „Kdyby Stralsund byl řetězy připevněn k nebeské báni, musil by dolů!“

Stav věci změnil se v skutku tím, že město přijalo dánskou obsádku a vyjednávalo s králem švédským.

Věc celá udála se vlastně takto:

Rada městská vyslala loď do Gdanska pro prach, která tam odbyta byla nepořídívši ničeho, poněvadž král polský zporučil vyvážení prachu. V přístavu gdanském seznámil se kapitán lodi té s admirálem švédským,

který podal o té záležitosti zprávu králi svému, načež Gustav poručil, by celý náklad prachu darem byl na loď městskou dopraven i poslal do města svého panoše s listem přátelským, v kterém chválil radu i měšťanstvo pro jejich horlivost a udatné hájení náboženství evangelického, zároveň však projevil udivení svoje nad tím, že město posud neobrátilo se o pomoc k žádnému ze sousedů, kteří jsou téže víry.

Město s radostí přijalo dar a poslalo jednatele svého ku králi, by ho požádal o válečnou pomoc.

Ještě nežli král poslal tuto pomoc, přibyl dánský plukovník s vojskem a byl ochotně vpuštěn do města; neboť nedávno před tím — právě nedělního času, kdy byli měšťané v kostele — podnikl Arnim útok, jenž byl by se zdařil, kdyby nebylo bývalo jediné zmužilé ženy, která vidouc hrozící nebezpečí, chopila buben a poplachem způsobeným přivolala měšťany.

Nyní arci měl Valdštejn zámínku, že císařovo nařízení neplatí; odebral se sám k vojsku (koncem června 1628) a když vyzvání jeho, by se město vzdalo, osvědčilo se marným, poručil s větší prudkostí do města stříleti a útoky činiti.

Leč účinek střelby nebyl velký, oblehající vojsko, nemajíc lodí, nemohlo také se

strany vodní na město dorážeti; nicméně rada městská žádala 9. července o příměří a vyslala purkmistra s několika posly do tábora k Valdšteinovi k vyjednávání.

Valdštejn přijal deputaci velmi vlídně a nabízel mírné podmínky a dne 14. července byla uzavřena smlouva, dle které mělo se město vzdáti všeho spojení čelícího proti říši a císaři a přijmouti obsádku 2.000 mužů, která se dle okolností měla rozmnožiti; část peněžitá k náhradě určena na padesát tisíc tolarů.

Zatím objevilo se dánské loďstvo na blízku a zároveň přibýlo do města oddělení švédského vojska.

Městská rada nemohla nyní nebo nechtěla plniti tuto smlouvu a Valdštejn rozhněval se proto i započal znovu nepřátelství.

Poněvadž se přesvědčil, že nedosáhne cíle svého, odebral se 19. července do Meklenburku, nařídív podržzeným svým, by věc tu prostřednictvím vévody pomorského přivedli ke konci.

Konečně docílen mír 3. srpna 1628 a vojsko císařské odtáhlo.

Valdštejn s Tillym obrátili se pak proti Dánům a vyhnali je z velké části Holštýnska, jež obsadili.

Poněvadž císaři hrozila válka za příčinou

posloupnosti v Itálii s Francií, přál si uzavřítí mír na severu.

Dne 22. května 1629 uzavřen mír mezi císařem a králem dánským.

Valdšteín obdržel co dědičné leno říšské vévodství meklenburské.

Jak dříve již podotknuto, zavalil Valdšteín zakročením proti Stralsundu příčinu švédskému králi, by poslal vojsko do Německa.

Dále poslal Valdšteín 10.000 mužů pod Arnimem Polsku ku pomoci proti Švédům. On také nejevil velkou horlivost náboženskou a proto nebyl miláčkem jezovitů a vůbec kněží, kteří měli velký vliv na dvoře Ferdinandovu.

Tilly, který byl více oddán kněžstvu, byl slávou Valdšteína v pozadí posunut a stal se osobou vedlejší; také bavorský vévoda Maxmilian zanevřel na Valdšteína, poněvadž jím císař byl sprostěn dřívější své odvislosti od ligy a vůdce jejího vojska — Maxmiliana.

Tou dobou vyjednávala také Francie s králem švédským o uzavření spolku. Císař dozvěděl se o tom a by tomu předešel, poslal do Gdanska jednatele svého, který měl věc tu přerušiti.

Král Gustav nečekal až bude jednání ukončeno, a dne 4. července 1630 přitáhl

s 15.000 mužů na území německé, nedaleko ostrova Rujany.

V témž čase odbýval se v Řezně říšský sněm svolaný císařem Ferdinandem k vůli poradě o záležitostech státních říše německé.

Zde ozvaly se se všech stran stížnosti na řádění vojsk císařských a proti jich vůdci.

Následkem toho doleháno na císaře, by propustil oboje a císař konečně k této žádosti svolil.

Tu však nepřátelé Valdšteini očekávali, že bude on tomu kláati odpor, avšak Valdšteín uposlechl beze všeho reptání.

Opustiv vojsko žil v Praze jako král; dal si vystavěti palác nádherný,*) jenž měl čtyry vchody s jizbami, s velkou skvostností upravenými, vysoký sál, zevnější malovaný; podnes možno viděti stopy někdejší krásy a nádhery; zlata bylo všude bohatě, také měl zde lázeň, skvostně upravenou.

Měl okolo sebe šedesát stráží, množství vojínů a služebníků.

*) Pražanům vůbec dobře známý. Zahrada krásná podnes jeví stopy nádhery dřívější, uprostřed ní býval rybník se vzácnými rybami; v kleci velké, která posud tam se nalezá, chováni byli vzácní ptáci.

Deset trabantů chodilo v okolních ulicích, by zabránili každému hluku. Valdštejn miloval pokoj a ticho, muž válce zvyklý nemohl vystáti hluk, zvláště prý se mu protivilo kokrhání kohouta, ba i skřek vrabců.

Okolo něj nalezalo se 6 baronů, 6 rytířů, asi 60 panošů, k službě určených — kněžna měla rovněž četnou čeládku služebnou.

Jestliže někam jel, měl s sebou 50 vozů, v každém pak bylo 6 koní zapřaženo, mimo to za ním vozeno nářadí na 50 vozích a jiné potřeby.

V Jičíně — které město zamýšlel učiniti hlavou svých statků a krajin — měl také nádherný palác a na blízku ohradu s třemi sty koní.

Měl nesmírné jmění, ročních příjmů na 6 milionů i více, což na onen čas jest nelsýcháno.

Koupil za $2\frac{1}{2}$ milionu panství v letech 1622—28; — tehdáž neměly statky takové ceny jako nyní.

Vojsko Valdšteínovo propuštěno také z větší částky zbytek asi 30.000 mužů postaven pod velení Tillyho.

Císař chtěl na sněmu svrchu zmíněném prosaditi, by syn jeho byl zvolen za nástupce a budoucího císaře, ale kurfirsti postavili se tomu na odpor, povolili toliko, by manželka Ferdinandova byla korunována co císařovna.

Na sněmu tom počalo také vyjednávání o mír mezi císařem a králem francouzským, který uzavřen roku příštího.

Gustav Adolf obsadil během deseti měsíců celé severní Německo a vyzval kurfirsta saského, by se přidal na jeho stranu, což tento zamítnul.

Tilly pak s vojskem císařským přitrl k Děvinu (Magdeburku), by tak opanoval Labe.

Poněvadž město nechtělo vojsko jeho přijmouti, byl nucen je oblehati. Dne 20. května 1631 bylo útokem dobyto.

Město bylo spleněno, zapáleno a množství obyvatelstva v něm pobito; město obráceno v hromadu rumu a popele; jen hlavní chrám, ženský klášter a rybářské chýše u řeky byly zachráněny.

Saský kurfirst spojil se s králem švédským, jenž přitrl do Sas a porazil Tillyho nedaleko Lipska (17. září 1631).

Na to vtrhlo saské vojsko vedené Arnimem do Čech; 15. listopadu 1631 obsadilo Prahu.

Starý Thurn a s ním někteří jiní z povstalců vrátili se s ním.

Hlavy popravených, vystavené na věži mostecké, byly sejmuty.

Valdštejn, požívající posud důvěry císa-

řovy, vyjednával z rozkazu tohoto s Arnimem. Následkem vyjednávání nevnikli Sasové dále do země české, ačkoli to k míru zatím nedošlo.

Ferdinand neotálel i nabídnul Valdšteini velitelství opět, které tento zamítl, omlouvaje se churavostí.

Ferdinand psal mu sám a pozval ho do Znojma, by s ním jednal o té věci.

Valdšteín svolil převzítí velení, ale pouze na tři měsíce, v kterémž čase uvolil se postavit 40—50 tisíc mužů do pole.

Po delším vyjednávání stala se úmluva mezi Valdšteínem a císařem, mocí které onen jmenován vrchním vojevůdcem (generalissimus) římské říše s tím dodatkem, že císař nebude se míchat v záležitosti válečné — za odměnu slíbena mu některá země rakouská s právy říšského knížete.

Jakmile se rozneslo, že Valdšteín opět bude velitelem vojska, hrnuli se důstojníci i prostí pod prapory jeho a v brzku měl 40.000 mužů pohromadě, v jichž čele táhl proti nepříteli, který před ním couvl a aniž byl by se do bitvy pustil, z Čech odtáhl.

Tilly zatím v Německu sesílil své vojsko na 20.000 mužů a poraziv švédského generála Horna, obsadil krajinu francskou.

Aby se Tilly nemohl spojit s Valdšteínem, spěchal mu vstříc Gustav Adolf. Tilly

položil se u řeky, Lech zvané, by zabránil Švédům vtrhnutí do Bavor.

Dne 6. dubna přebrodiv se král s vojskem přes řeku, když v den před tím byl Tilly postřelen do kolena. Radil potom Maxmilianovi, aby hájil jen Ingolstadt a Řezno i nedbal o to, kdyby nepřítel obsadil ostatní zemi a třeba i hlavní město. Protestantské Řezno mělo obsádku 15.000 mužů a nechtělo dovoliti Bavorům vchod do města, avšak 27. dubna bylo přepadeno vojskem kurfirstovým a dobyto.

Gustav nestíhal kurfirsta, nýbrž táhl k Augsburku, kde byl radostně uvítán evangelickým obyvatelstvem.

Odtud pak ubíral se král k Ingolstadtu a oblehl tuto pevnost. Tou dobou zemřel tam Tilly následkem poranění, jsa stár 73 roků. Ačkoli měl často příležitost zbohatnouti, zemřel téměř co chudás.

Po šesti dnech upustil Gustav od oblehání a táhl k Mnichovu, kde byl také uvítán s velkou pokorou a uctivostí.

Poněvadž z Čech blížil se Valdštejn, vrátil se Gustav do Augsburku a by zabránil spojení se Valdšteina s Maxmilianem, táhl do krajiny falcké.

Avšak stalo se přece, čemu chtěl zabrániti, nepřátelští vůdcové spojili se i měli

vojsko 60.000 mužů silné. Gustav uznáváje, že se nemůže postavit proti takové přesile, rozbil pevný tábor u Norimberka, kamž za ním přitáhl Valdšteín a také se usadil v pevném táboru.

Šest neděl ležela proti sobě vojska nepřátelská; 4. září podnikl Gustav útok na ležení Valdšteínovo, ale marně, načež Valdšteín s vojskem svým táhl do Sas.

Poněvadž saský vévoda žádal krále švédského o pomoc, obrátil se Gustav tam a 16. listopadu 1632 svedlo vojsko jeho s Valdšteínem bitvu u Lužína, v které Gustav hned z počátku padl. Vida totiž couvati oddíl vojska, spěchal v čele pluku, by je vedl opět proti nepříteli — v horlivosti přílišné odloučil se od vojska svého a nemoha ničeho rozeznati pro hustou mlhu, vrazil mezi nepřátelské kyrysníky. Kůň jeho byl střelen do krku, on pak do levé ruky. I žádal vévodu z Lauenburku, by ho vyvedl z boje a v tom střelen do zad klesl s koně, jenž ho vlekl kus cesty v třemenu. Vévoda z Lauenburku skoliv důstojníka, jenž postřelil krále, dal se na útěk.

Z dvou sluhů králových byl jeden zabit a druhý poraněn; z celé družiny nalezal se u něj pouze jeden panoš, mladík osmnáctiletý, jenž několik dní po bitvě zemřel následkem poranění. On před smrtí svou udal, že, když král spadl s koně, slezl se svého

i nabízel ho králi, že tento vztáhl po něm obě své ruce, že on sám nebyl s to, zdvihnouti ho ze země, že přicválali v tom nepřátelští kyrysníci a ptali se, kdo by byl raněný. Král že se prohlásil a jezdci že ho postřelili do hlavy.

Zpráva vévody Bernharda k tomuto dodává ještě, že kyrysníci oni proklali krále meči svými a svlekli do naha.

Vévoda Bernhard, jenž převzal velitelství, opanoval bojiště; Valdšteín couvnul do Čech a zde rozložil vojsko své do zimních bytů. Také Pappenheim, Valdšteínův podvelitel byl v bitvě u Lužína raněn a zemřel následkem ran těch.

Dne 29. listopadu 1632, 13 dní po bitvě u Lužína zemřel Bedřich Falcký — zimní král český — jsa stár 36 roků.

Několik let před smrtí potkala ho ta nehoda, že syn jeho Jindřich, ustanovený nástupce na českém trůnu při plavbě v Harlemu se utopil před očima otce a všeho lidu.

Manželka Bedřichova, Alžběta, žila ještě třicet roků a dočkala se toho, že bratr její, král anglický, skončil život svůj na popravišti.

Smrt Valdšteina.

Bernhard, vévoda z Výmáru, po Adolfovi velitel švédského vojska, táhl s 24.000 mužů po Dunaji do Bavor a 14. listopadu 1633 přinutil Řezno k vzdání se, jakož i k odvedení značné daně válečné.

Smrt Gustava Adolfa zavdala příčinu k tomu domnění, že císařské vojsko dobylo vítězství.

Avšak couvnutí Valdšteina do Čech vyvrátilo toto domnění; Valdštejn pak dal na jevo svou nespokojenost tím, že značnou část důstojníků, jimž přičítal vinu ztracené bitvy, kázal postavit před vojenský soud, který 21. ledna 1633 pronesl velmi přísný nálezk.

Rozsudkem soudu toho bylo 11 vyšších důstojníků a čtyři prostí jezdci v Praze sťato, dva nižší důstojníci byli oběšeni, sedmi rozlámali kat meče a jména čtyřiceti přibita byla na šibenici.

Tento čin způsobil Valdšteinovi u dvora císařského mnohé nepřátele; ještě větší nespokojenost vznikla tam, když Valdštejn roku 1633 vedl válku zcela dle svého dobrozdání.

Taktéž nepoužil nesvornosti panující ve švédském vojsku k tomu, by je napadl a zničil, také nezabránil vévodovi Bernhardovi

táhnouti k Dunaji, nýbrž táhl z počátku roku 1633 s vojskem svým z Čech do Slezska.

U Minsterberka stál asi 10 dní naproti nepříteli, načež odtáhl k Svidnici, kam ho nepřítel následoval.

Vojska stála opět proti sobě 9 dní.

Valdštejn pozval pak Arnima k vyjednávání o příměří, který uposlechl vyzvání a dne 7. června 1633 uzavřeno příměří na čtrnácte dní.

Po vyjednávání o příměří projevila Valdštejn ochotnost k uzavření míru všeobecného. Vystěhovalci a vypovězenci měli se vrátiti domů, jezovité pak měli ze země býti vypovězeni.

Také prý se vyjádřil, že si chce nechat Čechy a Moravu, dosaditi vypuzený rod Falcký a všem českým vypovězencům vrátiti jejich statky.

Také prý vyjednával s francouzským dvorem stran dosažení koruny české.

Co na tom všem pravdy, není na jisto postaveno, poněvadž mnohé důvody svědčí proti tomu a mnozí také popírají zrádné úmysly Valdštejnovy.

Tolik jisto jest, že polní tažení r. 1633 nesplnilo naděje, které choval císař Ferdinand, když znovu jmenoval Valdštejna vojévůdcem a dal mu rozsáhlou moc.

Bitva u Lužína, jižto považovali z po-

čátku za vítězství ve Vídni, objevila se později co porážka i není divu, že nedůvěřivý císař ochotně propůjčil ucho své pomluvačům a utrhačům nepřátelským proti Valdšteinovi, jichž bylo hojnost u dvora.

Armáda nová nelpěla již také s tou láskou a slepou oddaností na vůdci, jako ona prvéjší. Důstojníci obou vojsk obcovali spolu přátelsky, popíjeli vespolek a sám generál vyčastoval jednou evangelické důstojníky.

Když uplynulo příměří, přitřhl Valdšteín ke Svidnici a jal se oblehati město, upustil však od toho, když Arnim přikvapil městu ku pomoci.

Oboje vojska rozložila se tábořem nedaleko proti sobě.

Spojenci ve svém ležení trpěli velikou nouzi, císařské vojsko doráželo až ku branám Vratislavským.

Na to uzavřel Arnim opětně příměří na čtyry neděle s Valdšteínem.

Po uplynutí příměří, když vyjednávání o mír nevedlo k cíli, táhl Valdšteín zdánlivě proti Sasku, když pak Arnim hleděl mu v tom zabrániti, obrátil se Valdšteín náhle a zajal 13. října švédský sbor. Při tom padl mu do rukou Thurn, kterého Valdšteín propustil, což mu ve Vídni za zlé pokládáno.

Příčinou toho bylo, že Thurn považován

ve Vídni za hlavního původce české vzpoury i byli by rádi ho dostali a potrestali. Když pak to nedocílno, roznášeli pověsti, že ho Valdštejn pustil ze strachu, obávaje se, by naň mnohé věci nevyzradil.

Valdštejn obsadil pak Lehnici a Hlohov i vyslal Trčku a Mannsfelda s oddělením vojska do Braniborska; sám pak se obrátil do Lužice. Dobyl Zhořelce a Budišína, avšak v tom došel rozkaz od císaře, by upustil od dalších výbojů v saské zemi a pospíšil ku pomoci kurfirstovi bavorskému, na nějž velice dotíral vévoda Bernhard z Vymaru, jenž dobyl Řezna.

Valdštejn ubíral se skrze Čechy a přibyl až k Norimberku. Když odbývaná rada vojenská uznala, že nelze pomysleti na polní tažení v zimě a opětné dobytí Řezna, vedl Valdštejn v prosinci 1633 vojsko své do Čech a sám s hlavním stanem svým ubytoval se v Plzni.

Tento čin zavdal odpůrcům novou příčinu k sočení naň u císaře.

Valdštejn oznámil, co hodlá učiniti, císaři samému a žádal vojenského radu, by přišel k němu a s ním i zároveň s místodržícími českými poradil se o rozložení vojska.

Císař projevil úmysl, by Valdštejn táhl k Dunaji a tam rozložil vojsko své, avšak Valdštejn se omlouval chatrným zdravím

svým a že by tímto tažením vojsko bylo zničeno, načež císař se spokojil a listem 3. ledna 1634 projevil spokojenost svou a poslal mu sto tisíc zlatých i mnohé zásoby spižní z Rakous a Uher.

Valdštejn povolal nicméně všechny plukovníky do Plzně a vzkázal jim po svém důvěrníku, maršálku Illovi, že hodlá vzdáti se velitelství.

Ilov dodal, že vévoda za mnohé služby císaři prokázané dočkal se jen nevděku, že vojsku nepřeje se, čeho má ono zapotřebí k výživě a že budoucně plukovníci se svými požadavky mají se obracet k samému císaři. Učiněn návrh, požádati Valdšteina ve jménu armády, by podržel velitelství. Ilov byl náčelníkem deputace.

Když Valdštejn po delším otálení se rozhodnul pro to, že zůstane u vojska tak dlouho, než bude náležitě postaráno o jeho výživu, domlouval Ilov plukovníkům, že jest na vzájem jejich povinností, by ho neopustili a neodloučili se od něj i předložil jim k podpisu vyjádření v tom smyslu sepsané od něho a Trčky.

Mnozí z plukovníků zdrahali se podepsati spis ten, jiní pak tasili meče své, hrozíce, že oknem vyhodí odpůrce a lajíce jezovitským a španělským pletichářům.

To stalo se 12. ledna 1634 při hostině, kterou Ilov uspořádal.

Valdštejn druhého dne pozval plukovníky k sobě a vyjádřil se na jisto, že složí velitelství a opustí armádu, vyloživ jim zároveň příčiny, proč tak činí.

Na to oni v předsíni se radili a pak žádali opětně Valdšteina, by nebral tak přísně, co v den před tím se stalo při hodování, že nyní jsouce strážliví, chtějí potvrditi ono usnešení.

Následkem toho bylo ono sepsáno ve více exemplářích, z nichž jeden měl zůstat u velitele pěchoty, druhý u vůdce jízdy a jiný u sboru horvátského.

Tyto příhody oznámil císaři maršálek Piccolomini, kterému Valdštejn byl důvěřoval a jenž také byl revers onen podepsal.

Poněvadž strana španělská proto ztropila nesmírný hluk, vyhlašujíc nebezpečí za náramně veliké, vydal 24. ledna 1634 Ferdinand patent, kterým vojsko sprostěno bylo svých povinností a závazků vůči vrchnímu veliteli svému. Zatímním velitelem měl býti Gallas, ostatním plukovníkům slíben pardon, vyjímaje vojevůdce a dva jeho důvěrníky, Trčku a Ilova.

Zmíněný patent nebyl však veřejně vyhlášen, nýbrž tajně zaslán Gallasovi do Lince

zároveň s rozkazem, by se zmocnil oněch tří osob, živých či mrtvých.

Aby vévoda netušil nic zlého, dopisoval mu císař a zaslal mu ještě plnou moc k vyjednávání o mír se Saskem a Braniborskem, které díti se mělo v Litoměřicích.

Konečně se dověděl Valdštejn o tom, co se proti němu zamýšlí, načež vydal rozkaz, by několik pluků dne 23. února dostavilo se ku Praze a svolal plukovníky do Plzně, i vyzval je, by podepsali protest *v tom smyslu*, že jim nenapadlo podniknouti něco proti císaři nebo náboženství, k němuž on sám také se přidal.

Zároveň vyslal Valdštejn s osvědčením takovým dva plukovníky do Vídně; avšak Piccolomini je zadržel na cestě a poselství jejich nedostalo se císaři dříve, leč když bylo již pozdě.

Dozvěděl se Valdštejn, že vydány byly proti němu nové patenty, že pluky pražské nechtějí ho poslouchati a že vojsko se bouří, že Piccolomini táhne proti němu, opustil Plzeň 23. února 1634, provázen Ilovem a Trčkou a deseti setninami, které mu zachovaly věrnost.

Valdštejn obrátil se do Chebu, maje za to, že velitel zdejší Gordon, jemuž nedávno byl propůjčil pluk, jest mu věrně oddán.

Avšak plukovník Butler, katolický Irčan, přemluvil Gordona a Leslie, by se zřekli Valdšteina a přidrželi se Gallase a Piccolominiho a zamezili útěk Valdšteinův.

Následkem toho byli zavražděni při hostině večer 25. února 1634 nejprve Ilov a Trčka s hrabětem Kynským a rytmistrem Neumanem, načež přepaden byl Valdštein ve svém bytu v městě od několika setníků a zavražděn ve své ložnici.

Císař odměnil hojně ty, kteří byli účastni toho krvavého činu a sice ze jmění zavražděného — panství Frýdlandské dostal Gallas — i omluvil celý děj tím, že prý sosnováno bylo daleko široko rozvětvené spiknutí, mající za účel připraviti ho o korunu a vyhubiti celý rod, že k zachránění svého rodu a potrestání zrady tak neslýchané byl nucen přísně zakročiti proti bývalému vojevůdci.

Kdyby i Valdštein byl zrádu obmýšlel, nedá se přece ospravedlniti kvapné jeho odsouzení bez výsledku a vyšetření, kterému on se nevyhýbal, slibuje ještě v době poslední, že se ospravedlní.

Mimo Valdšteina potrestáno bylo ještě mnoho jiných osob podezřelých, že měly účastenství v piklech, jím strojených, dílem smrtí, dílem vězením, vypovězením a jinak.

Zmatku, jenž povstal v císařském vojsku

zavražděním vrchního velitele a zatčením mnohých vůdců, nepoužilo ani saské ani švédské vojsko. V čele vojska císařského postaven syn císařův, Ferdinand, jemuž k ruce dán Gallas.

Trvalo to několik měsíců, nežli byl zaveden ve vojsku pořádek takový, že mohlo táhnouti k Dunaji a k osvobození Řezna.

Vévoda Bernhard zatím mařil čas, táhna s vojskem svým sem a zase tam, poněvadž kancléř Oxenstierna, který mu nevěřil, nedovolil, by vtrhl do Rakous a táhl k Vídni, jak měl v úmyslu.

Saský vojevůdce vtrhl koncem dubna 1634 s vojskem saským do Slezska a porazil 13. května císařské vojsko u Lehnice.

Za to porazil Ferdinand 4. září 1634 švédské vojsko u Nordlingu; maršálek Horu zajat se 6.000 vojíny; vévoda Bernhard s tíží jen ušel témuž osudu. Přes 12.000 švédských vojínů padlo, zbytky úprkem uháněly, zanechavše zásoby veškeré na bojišti, ku Franko-brodu.

Arnim pak spojiv se se švédským vůdcem Banerem, podnikl tažení do království českého, kde nebylo žádného vojska.

Spojené vojsko dorazilo, aniž bylo by našlo odporu, až ku Praze a položilo se táborem na Bílé hoře.

Koncem července vrátilo se, nepodniknuvši ani útoku, nazpět do Litoměřic. Když pak došla sem zpráva o porážce Švédů u Nordlingu, opustili vůdcové s vojskem svým Čechy a odtáhli do krajiny durinské.

Dne 30. května 1635 uzavřen byl v Praze mír s kurfirstem saským.

Švédové v Praze; konec války.

Uzavřením pražského míru octli se Švédové u velké tísně; ale kancléř jejich, Oxenstierna, který po smrti Gustava Adolfa vládl ve Švédsku ve jmenu nezletilé dcery tohoto, vyjednával již dříve, slibuje hojnou náhradu, s Francií, která ochotně přijala návrhy ty, neboť nepřátelství dvora francouzského k rodu habsburskému trvalo ode dávna.

Vystoupila tedy nyní Francie na bojiště; — za nedlouho potom zemřel Ferdinand II. 15. února 1637.

Bylť to panovník, jenž nepřál Čechům a proto svoloval ke všemu, co mu raděno bylo od nepřátel jejich na zkázu české národnosti; téměř vše, co činil, činil z rady a návodu jezovitů, jichž nástrojem byl bezvolným.

Syn Ferdinanda II., Ferdinand III., jenž byl za krále českého korunován, již za života otce svého, zdědil po něm země jakož i válku se Švédy a Francouzy.

Bylť mírný a snášelivý, i poznal hrůzy války vlastníma očima a nesl těžce záhubu svých zemí.

Hnedle r. 1638 vtrhl do Čech švédský vůdce Baner, jenž byl v Němcích porazil císařského vůdce Gallase.

Vojsko švédské nenalezalo nikde odporu, dobývalo a při tom hubilo města i krajiny jednu po druhé; zvláště jezovité chytáni a zabíjení byli od Švédů, kostely hanobeny a obrazy v nich pak rušeny.

Bylať síla národu zlomena převratem bělohorským, Čechové, ondy proslulí hrdinstvím a všem národům hrozní ve válce, podobali se stádu plachých ovcí, které, jak nepřítel se ukázal, utíkaly bázlivě do hor a lesů.

Co bylo lepšího a dalo se odnésti, to nakládali Švédové na lodi a vyváželi ze země; co však nemohli odnésti, zničili.

Zničili několik tisíc vsí a městeček, též úrodu na polích; lidé bezbranní utíkali před nimi do hor a lesů, kde mřeli hladem a zimou.

Dvakráte přitáhl Baner ku Praze a do-

býval jí a teprv roku 1640 vypudil ho z Čech bratr Ferdinandův, arcikníže Leopold.

Ustavičným drancováním mnohá země obrácena byla v pustinu, hlad a mor ohrožovaly krajiny a hlasitě ozývalo se volání o pokoj a ulehčení bídy, která pohltivši sprostý lid počala dosahovati také na pány.

I svolal Ferdinand říšský sněm do Řezna (1640), kde se mělo jednati o dosažení míru. Ale Němci nemohli se shodnouti; o první hnedle otázku, totiž všeobecné prominutí rokováno po celý rok a málem bylo by vojsko nepřátelské přepadlo sněm říšský i s císařem v Řezně. Tak byla naděje v mír a snaha oň zase zmařena a nepřátelé povznesli hrději své týmě nežli prve.

Tou dobou opravil Ferdinand III. zřízení zemské přidavkem dne 1. února 1640, kterým povoleno bylo stavům jednati na sněmích o potřebách země i mimo proposice královské, jen aby to nezasahovalo do práv králových.

Když v tom čase zemřel Baner, stal se nástupcem jeho Torstenson, jenž vícekrát porazil císařská vojska v Němcích, tak že musila ustoupiti do Čech.

Roku 1642 odbýval se přísný soud nad plukem Madlonským v Rokycanech, poněvadž nestatečně si počínal před nepřítelem.

Prapory pluku toho byly roztrhány, důstojníci byli stínáni a vždy desátý muž byl zastřelen.

V letech následujících opět řádili Švédové v Čechách obvyklým způsobem svým a r. 1645 porazili na hlavu císařské vojsko u Jankova.

Götz, vůdce císařského vojska padl v bitvě té, generál Hatzfeld zajat byl s mnohými důstojníky svými.*)

Švédové přitáhli až k Vídni, ale poněvadž břehy byly dobře obsazeny děly, neodvážili se přes Dunaj. Ztrativ mnoho lidu, vrátil se Torstenson do Čech a odevzdal pro churavost svou vedení vojska Königsmarkovi a Wranglovi.

Roku 1646 byla válka vedena mimo českou zemi.

Císař přijel v tom čase do Prahy se svým čtrnáctiletým synem Ferdinandem IV., ježž dal 5. srpna slavně korunovati za krále českého.

Následujícího roku vrazili Švédové opět do Čech a sice pod generálem Wranglem, jenž zmocnil se Chebu a vložil tam posádku.

*) Odtud známé přísloví české: „Vyhrál jako Götz u Jankova.“

Spojená vojska porazila Hatzfelda, vpadla do Bavor a přinutila Maxmilianu k příměří.

Také císařské vojsko poraženo bylo od Wrangla a vojska, jsoucí k novému boji připravena, stála na Innu, odkud Švédové a Francouzi táhli do Švábska, Königsmark pak vtrhl z Horní Falce do Čech.

Však hrozná tato válka, v které země česká utrpěla takové pohromy, blížila se zatím ku konci svému.

Roku 1618 vzala svůj začátek v Praze vyhozením s okna císařských místodržících a v Praze také se měla skončiti, bylyť totiž zde svedeny poslední boje v té válce.

Roku 1648 přišel k švédskému generálu Königsmarkovi, stojícímu v Čechách, Arnošt Otovaldský, bývalý císařský důstojník, jenž ze msty nabídnul se, že Prahu dá v moc Švédům, i vyzradil jim, že jest díra do městské zdi, která se opravuje a že tudy snadno lze na Malou stranu vejíti.

Königsmark vydal se ihned za noční doby na cestu, Otovaldský pak uvedl zástup Švédů do města, a sice otvorem nedaleko kláštera kapucínů.

Švédové opanovali hrad pražský a Malou stranu i počali vytloukati domy a ubíjeti každého, kdo chtěl pokřik učiniti.

Nicméně podařilo se přece některým

uprchnouti na Staré město, kdežto učinili povyk, ohlásivše, že nepřátelé jsou v Praze, načež Staroměstští zavřeli mosteckou bránu a postavili se na odpor. Všecko měšťanstvo chystalo se k boji; také studenti pod vůdcem svým Jiřím Plachým, jezovitou, sebrali se, by hájili město.

Švédové splenili hrad a co ještě zbylo po Bavořích, naložili na lodi a odvezli do Švédska, jmenovitě mnoho knih a vzácných rukopisů, které posud v zemi švédské se nalézají.

Potom přitrhli i jiní vůdcové švédští ku Praze, jako hrabě Virtemberský, Karel Gustav, falckrabě na Rýnu, kterýž položil se s vojskem okolo Starého a Nového města, chtěje ho dobýti.

Avšak generál Colloredo s málem vojska které se v Praze toho času nalezalo, bránil se statečně za pomoci měšťanů a studentů, odrážejíce všechny útoky nepřátel, kteří usilovali všemožně o to, by dobyli města a činili občanům mnohé škody.

Zvláště v tom ohledu vyznamenal se jeden Švéd, mohutné postavy a dobrý střelec. Ten si zřídil nedaleko městské zdi jakousi střelnici, totiž boudu ze silných fošen. V jedné udělal otvor, kterým střílel a který po ráně vždy še uzavřel. Jakmile se objevil na zdi městské nějaký Pražan, střílel po něm a oby-

čejně ho skolil, tak že z toho povstal strach a tíseň, neboť nikdo nebyl jist životem na hradbách a proto nechtěl tam nikdo býti.

Avšak konečně vyžrál naň přece jeden pražský občan. Zpozoroval, že Švéd vždy po vystřelení vystrčí hlavu za prknem, by se přesvědčil, zdali dobře střelil.

Této výhodné okolnosti užil Pražan.

Postavil na hradbě hastroše, jako člověka ustrojeného a namířil pušku v to místo, kde Švéd vystrkoval hlavu.

Tento uzřev člověka na hradbách, nemeškal a střelil po něm a nahlédl, jaký as účinek měla jeho rána; v tom střelil Pražan cíhající a Švéd svalil se mrtev.

Tak byla Praha zbavena velikého škůdce.

Zatím došla zpráva, že uzavřen mír v Osnabruku v zemi vestfalské; odkud mír ten nazývá se vestfalským.

Třináct roků se jednalo o to, by válečný plamen byl udušen a národům žádoucí mír navrácen. Ale nebyla to věc snadná, poněvadž byly záměry rozličných účastníků velmi rozdílné a sobě odporující.

Z německých knížat nehleděl žádný na dobro společné vlasti, nýbrž jen o zisk vlastní dbali vesměs, byť říše tím utrpěla jakoukoli újmu.

Tomu nevlasteneckému soběctví měli Francouzi a Švédové děkovati svoje pokroky v Německu.

Náboženství z většího dílu sloužilo jenom soběctví tomu za plášť.

Münster a Osnabruk, města vestfalská byla vykázána ke schůzkám, v nichž mělo se rokovati o mír.

Po desítiletém odkládání započalo opravdové rokování a po nesmírných nesnázích byla podepsána smlouva míru vestfalského.

Hlavní obsah smlouvy té byl: ku koruně francouzské připadly Elzasy*); Švédové obdrželi za náhradu ostrov Rujanu a část Pomorí i některá města.

Také Sasy a jiní menší účastníci ulovili části bývalých statků duchovenských. Karel Ludvík, dědic Bedřicha falckého dostal Dolní Falc; Horní zůstala Bavorsku.

V ohledu náboženském bylo určeno v Německu, že má panovati náboženství, které bylo r. 1624, což nevztahovalo se na Rakousko, kde ponecháno na vůli císaři rozhodovati o tom.

Všem stavům říšským potvrzena byla

*) Jež v nejnovějším čase opět připadly říši Německé.

úplná svrchovanost v jejich zemích a tím zničena téměř docela moc císařova v říši a cizincům vliv popřán na záležitosti říše.

Mírem tím bylo Nizozemí odtrženo od koruny španělské i říše německé a uznáno za zvláštní neodvislý stát.

Švýcarsko bylo na vždy osvobozeno od říšských soudů a uznáno za zvláštní republiku.

Ještě před ukončením zhoubné války osvědčila se v plné slávě své hrdinná udatnost česká.

Za nedlouho potom přibyl do Prahy Ferdinand III., pochválil měšťany za statečnou jejich obranu a daroval jim 300.000 zl., za které oni koupili statky Libeň a Křešetovice.

Na památku skončené války postavil císař sochu Panny Marie na Staroměstském náměstí.

Roku 1654 spojil císař oboje vysoké učení pražské v jednu universitu pod jmenem Karlo-Ferdinandské.

R. 1654, před otcem svým ještě, zemřel Ferdinand IV., korunovaný již za krále českého; proto dal na jeho místo císař r. 1656 korunovati syna svého Leopolda.

Ferdinand III. zemřel 2. dubna 1657 jsa teprv 49 roků stár a nastoupil po něm ihned Leopold I. vládu.

Ferdinand III. byl panovník mírný; uměl dobře český a nechoval takových předsudků proti národu českému jako jeho otec.

Býval často v Praze a účastnil se veřejné pobožnosti v chrámě sv. Víta a kdykoli se zpívala staročeská píseň k svatému Václavu, zpíval ji hlasitě spolu, z čehož měl lid veliké potěšení.

